

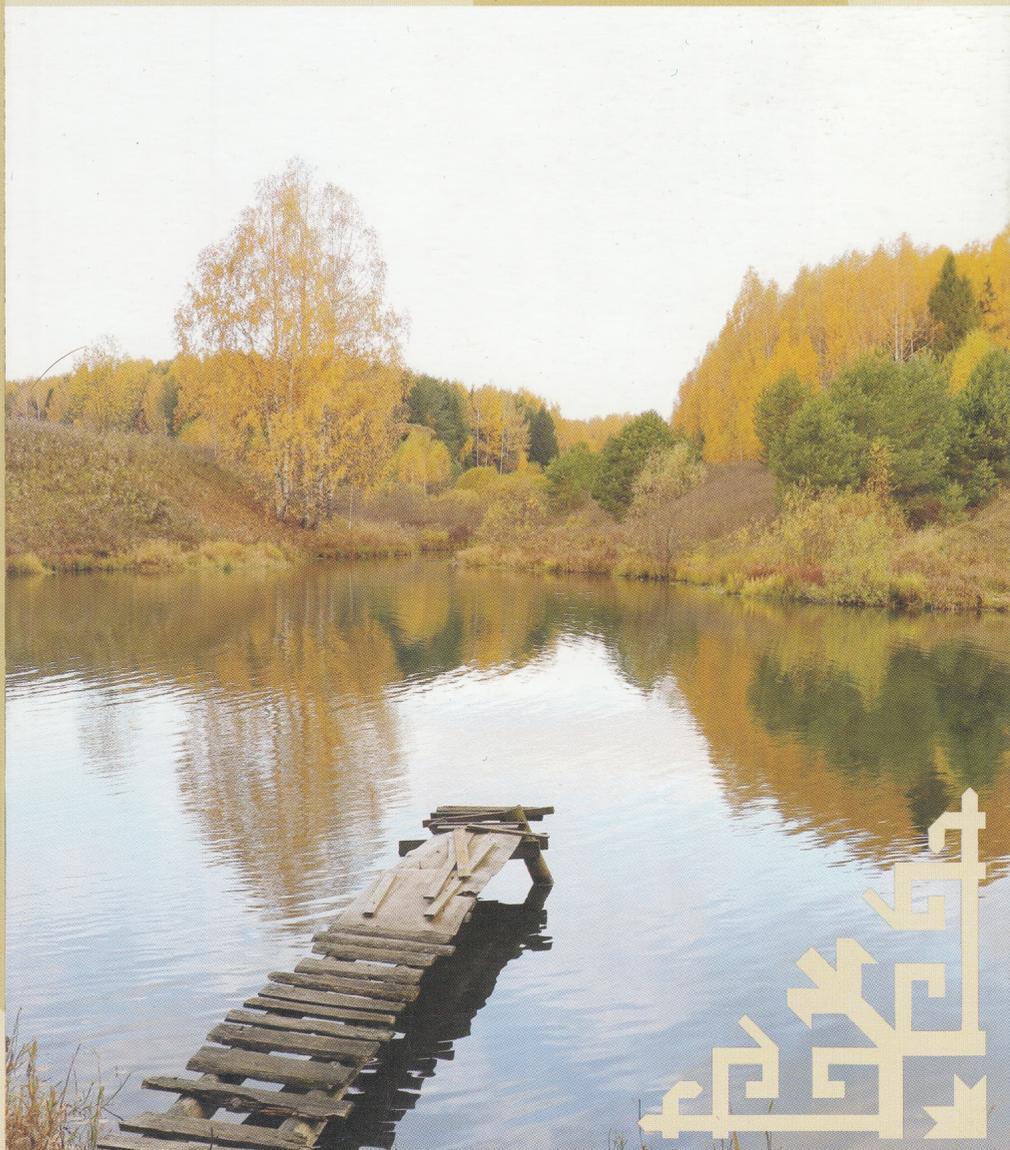
ISSN 0134-4358

2020 • 9

ВПЕРЕД

ОНЧЬКО

Мария
Матукова

Усталык корно кўчык ок лий

Уста режиссёр Сергей Ивановлан — 90 ий

М.Шкетан лүмеш Марий националь-ный театрын 1958—1974 ийласе тўн режиссёржо, калыкнан кугун аклыме, пагалыме эргыже, театр искусствым виандымаште чыла усталыкшым, мастарлыкшым пуэн тыршыше Сергей Иванович Иванов 1930 ийын 20 октябрьште Марий кундемын Юл энгер воктенысе Элнеттўр ялешыже сочын.

Вич ияшак школыш тунемаш каен. Визымше гыч шымше класс марте ныл менге торасе Упшер школыш коштын. А кыдалаш школым Памар селаште тунем пытарен. Ачаже, Иван Васильевич Иванов, Элнет энгер дене Юл марте чодырам волтымо пашаште бурлак лийын, вара тудым бригадирлан шогалтеныт. Кугу Отечественный сар деч ончыч «Элнет» колхозын председательжылан сайленыт, а сар тўналмеке элнам аралаш каен. Аваже, Фекла Афанасьевна Гаврилова, мўнгыштў кок йоча дене кодын. Тунам Сергей 10 ийым эрталтыше лийын, а шольыжо — кандаш ияш. Сурткўргў паша чылажат нунын ўмбак возын: вольыкым ончаш, колхоз пашаш кошташ — имне дене куралаш, тырмалаш, тўредаш, кылтам пурташ, шияш, шудым солаш, шупшыкташ, пум ямдылаш — икманаш, шотлен пытарыдыме неле пашам шукташ кўлын. Эшеже Сергей Сенька лўман имныж дене йўдлан колхозын вольык кўтўжым олыкш пукшаш коштыктен. Тунам «Элнет» колхозын 60 наре имныже лийын, но сар го-дым 12 эн таза имным фронтыш нангаеныт. Ачаже ныл ий тушман дене кредалмаште ик гына веле огыл сусырген. Сар жапыште икмыняр орден да медаль дене палемдалтын. Пўртылмекеже тудым узш «Путь Ленина» колхозым вуйлаташ шогалтеныт. Чылаже коло кум ий председателълан ыштен.

1947 ийыште Сергей Иванов И.С. Палантай лүмеш музыкальный учи-лищын театральный отделенийшкыже тунемаш пура. Кумшо курсышто тунеммыж го-дымак режиссёр лияш шонаш тўналеш. Марий театрыште практикыште лиймыж го-дым ужын — марий режиссёр уке. Тўрлў ийлаште ўрдыж олала гыч толшо, йўршеш марий йылмым, культурым, историйым

С.И. Иванов

палыдыме режиссёр-влак — Н.Д. Станиславский, М.М. Толчинский, Г.К. Крыжицкий, Н.И. Календер, Г. Иосселиани да молат ыштеныт. Садлан марий спектакльым ямдылыме годым нунылан пьесе-влакым руш йылмыш кусарен умылтараш кўлын. А тиде уто пашаже артист-влакын шерыштым темен. Ятыр гана Сергей Ивановымат тунам пеш пўсö йодыш-влак тургыжландареныт: «...молан искусство, театр пашам палыше шкена театроведна, режиссёрна, дирижёрна-влак уке улыт; молан марий драматург-влак кокла гыч лач М. Шкетанын да С. Николаевын пьесышт гына шындалтыт (С. Чавайнын возымыжо тунам чарымаште лийын), молан Марий театрлан артист-влакым лач музыкальный училище пелен гына ямдылат?»

Республикым вуйлатыше-влак кўкшö шинчымашан марий артист-влакым ямдылаш шонен, 1949 ийыште Ленинград олесе А.Н. Островский лўмеш театр институт пелен икымше марий студийым почаш кутырен келшенит. Тушко коло марий ўдыр ден рвезым тунемаш колтеныт. Тыге Сергей Ивановат И.С. Палантай лўмеш музыкальный училищым отличиян диплом дене тунем лектын, 1951 ийыште Москвасе А.В. Луначарский лўмеш ГИТИС-ыште режиссёрлан тунемаш тўналеш. Тиде училищынак выпускникше Гавриил Таныгин П.И. Чайковский лўмеш Москвасе консерваторийыш дирижёрлан тунемаш пура, ончыкылык драматургна Миклай Рыбаковат Ленинградысе А.Н. Островский лўмеш театр институтышто театроведлан тунемаш тўналеш. 1952 ийыште Эрик Сапаев Озан консерваторийыш композиторлан тунемаш кая, училищын моло тунемшышт Сарра Кириллова, Зинаида, Альберт, Иван Матвеевмыт да молат Ленинградысе марий студийын студентше лийыт.

Сергей Иванов ГИТИС-ыш тунемаш пураш экзаменым кучымыж годым моткоч тале улмыжым ончыктен, чыла шотыштат кугу шинчымаш дене ойыртемалтын. Каласаш веле, 800 абитуриент кокла гыч 13 енже гына тунемаш пурен кертын. Нунын коклаште мемнан ончыкылык режиссёрна Сергей Ивановат лийын. Вес кугу куанже — тудо СССР-ын калык артистше, искусствоведений доктор, Сталинский (1966 ий гыч — Кугыжаныш) премийын кок гана да Ленинский премийын лауреатше, профессор Юрий Александрович Завадскийын вуйлатыме курсыштыжо тунемаш тўналеш. Тидеже рвезын чоныштыжо каласен мошташ лийдымын кугу йывыртымашым ылыжтен. Садлан кōрак дыр Сергей моткоч тыршен, именной стипендийым налын тунемын да профессор Ю.А. Завадскийын ик эн йōратыме студентше лийын. Икмыняр гана тудо туныктышыжын ылыме пачерыштыжат уна лийын. Вет тунам еш озан пелашыже уло тўнялан палыме СССР-ын калык артисткыже, Социалистический Паша кок гана герой, прима-балерина, Ленинский премийын да ныл гана Сталинский премийын, РСФСР кугыжаныш премийын лауреатше Галина Сергеевна Уланова дене вашлийын.

Сергейлан Москваште тунеммыж годым могай гына театрыште лияш, онай деч онай классический спектакль-влакым ончаш, тўнялан кумдан палыме артист-влак дене вашлияш логалын огыл — тиде В. Марецкая, Р. Плятт, Н. Мордвинов, А. Гончаров, Б. Ливанов, А. Грибов, М. Яншин, А. Тарасова. Чыланат тунам самырык рвезылан ўмыр мучкылан шарнымашым коденит.

Нылымше курсышто тунеммыж годым Сергей Иванов Малый театрыште практикым эртен. Туштыжо СССР-ын калык артистше-влак А. Яблочкин, Е. Турчаниновын, М. Жаровын, И. Ильинскийын, В. Пашеннаян, В. Доронинын, И. Смоктуновскийын спектакльлаште моткоч устан модмыштым шўм шулен ончен. Икманаш, ГИТИС-ын студентше, марий

режиссёр лияш ямдылалтше С. Иванов Москваште тунам «шөртнӧ курымысо» пагытыште тунемын, манаш лиеш. Тыгай пиал кажнылан огеш пұралт.

1954 ийыште Ленинград гыч икымше марий студийым тунем пытарен, кұшыл шинчымашым налын 17 ўдыр ден рвезе Марий театрыш толеш. Нунын дене С. Иванов эше 1954 ий февралыште Москваште тунеммыж годым Ленинград олаште марий студийыште тылзаш практикым эртымыж годымак палыме лийын. 1956 ийыште ГИТИС-ым тунем лектын, шуко жап вучымо самырык режиссёр Сергей Иванов Марий театрыш дипломный спектакльым шындаш толеш. Дипломым аралаш у спектакльым шындаш кұлын, а пьесе лийын огыл. Режиссёрын марий пьесым кычалмыжым колын, шукерте огыл гына Марий пединститутым тунем лекше Александр Михайлов (Юзыкайн) «Петян илыш корныжо» лұман пьесым театрыш конден.

С.И. Иванов. 1972

Но тўналше авторын возымо пьесыже але шындаш йӧрышӧ лийын огыл, садлан уэш тӧрлаш кұлын. Тыге пьесым автор ден режиссёр коктын келыштареныт, лўмжымат «Корнывожышто» манын вашталненыт. Вара иже репетиций тўналын, роль-влакым Ленинград гыч тебе гына тунем толшо артист-влак В. Зернов, К. Коршунов, Р. Руссина, И. Николаев, З. Матвеева, И. Матвеев моткоч сылнын келыштарен модыныт. Художник В. Скляр сценылан йӧрышӧ декорацийым ыштен.

Комиссий ончылно «Корнывожышто» спектакль уто-сите деч посна эртен. «Драматургийыште у шўлыш, тыгай спектакль эше лийын огыл, театрыште у сенымаш, самырык режиссёр кугу ўшаным пуа, спектакль чонеш логалше, самырык тукымым илаш туныкта», — ойленыт. Самырык режиссёрын тўналтыш пашажым тыге кўкшын аклымаш — ончыкылык паша-жлан эшеат келге ўшаным пуэн. Ындыжым режиссёр Сергей Ивановлан Москошто кугу, лўмлӧ профессор, кумдан палыше режиссёр-влак ончылно диплом пашажым аралаш кұлын: адакат комиссий ончылно экзаменым кучыман. «Ятыр тургыжланыме, пўжалтме деч вара веле, режиссёр лийын шуынат манын, дипломым пуышт, — куанен шарналта Сергей Иванович. — Тыге ик ошкыл ышталте...».

Москваште диплом спектакльым «визытанлан» аклымеке, режиссёр дипломым кидыш налын, Сергей Иванов Марий театрыш пашам ышташ пӧртылеш да тудым вигак режиссёрлан шогалтат. Театрыште 1956—1957 ийлесе тургымым почаш толын шуын, но ик ямде пьесат лийын огыл. Могай у спектакль дене театрын сезонжым почаш — нигӧат пален огыл. А Сергей Ивановлан лишыл жапыште марий пьесым ямдылаш кұлын. Ындыжым кузе лияш?

Икана Марий АССР писатель ушем правленийын ответственный секретарьже Семён Вишневский режиссёр Сергей Ивановым кычал муын да сай уверым каласен: «Сергей Чавайнын возымыжым 20 ий жаплан чарыме деч вара ынде лудаш, сценыште шындаш лиеш...». Тыгай поро уверлан куанен, С. Иванов С. Чавайнын «Мўкшотар» пьесыж почеш спектакльым шындаш шонен пышта. Артист-влак уло кумылын у пашалан пижыныт.

1956 ийыште самырык режиссёр Сергей Иванов Марий театрын историйыштыже икымше гана марий артист-влакым нигунам лийдыме кундемыш, мундыр эрвел марий родо-влак дене спектакль дене гастрольыш нангаяш шонен пышта. Но тудым тыгодым түрлө йодыш тургыжландарен: «Могай калык тушто ила, ен-влак кузе мутланат, умылат мо нуно мемнам, могай чиемышт, могай йулашт, — шарналта тунамсе эртыше жапым Сергей Иванович. — Каяшыже күлеш. Но театрын пеле лунчыргышо ик машинаже веле. А ме кок спектакльым нангаяш шоненна. Йошкар-Олан вуйлатышыже-влак мыланна тунам сатум шупшыктышо кок машинаж жаплан пуышт. Спектакльым сорастарыме түрлө үзгарым, вургемым, артист-влакын арверыштым, кок машинаш чумырен, иктыжым Свердловский областысе Красноуфимск ола марте Урал марий-влак дене, весыжым Башкирий кундемысе Янаул посёлко марте эрвел марий-влак дене колтышна». Тунамсе пагытыште нине кундемласе марий-влаклан Марий театрын спектакльже-влакым икымше гана ужмаш — каласен мошташ лийдыме кугу событий семын эртен. Тылеч вара шуко жап эртен, кызыт ынде эрвел марий-влак йоратыме артист-влакын узш толмыштым кажне ийын шке кундемшыкышт вучат.

1961 ийыште марий артист-влак Йошкар-Олан рүдө площадьыштыже чонен шогалтыме Марий театрын чапле у полатышкыже куснат. Тунам писатель, артист И.М. Смирновын марий литературышто икымше гана почеламут дене возымо «Асан ден Кансыл» драмыж негызеш ямдылыме спектакльын премьерже дене режиссёр С.И. Иванов у театрым почеш. Татрын у сценыштыже тун рольым — Кансылым МАССР-ын сулло артисткыже Вера Мазикова, Асаным — вес тале артист Альберт Матвеев келыштарен модыныт.

1963 ийыште Сергей Иванович режиссёр-постановщик семын моткоч кугу пашам эртарымекше, композитор Эрик Сапаевын возымо «Акпатыр» икымше опержым 5 апрель кечын Марий театрын сценыштыже шынден. Марий калык тунам икымше гана илыш историйыштыже марий оперым моткоч куанен колыштын. Мутат уке, «Акпатыр» икымше оперын шочмыжо марий искусствышто моткоч кугу событий семын кодеш.

1965 ийыште режиссёр ындыжым чуваш драматург Н. Айзманын «Кай, кай Йыванлан» комедийжым шындаш шонен пышта. Тун рольым модаш Иван Николаевлан ушана. Кедерукым А. Страусова ден М. Пугарчева, Кузякын рольжым кугу талантан И. Россыгин ден А. Кудрявцев ямдыленыт. Икманаш, артист-влакын шке рольыштым моткоч устан модмыштым калык йоратен ончен. Тиде спектакль 25 ий жапыште марий сценыште 580 гана ончыкталтын. Пытартышлан Марий театр тиде спектакльым Чуваш кундемысе йолташ-влакын йодмышт почеш Чебоксар олашке, К. Иванов лумеш академический театрын сценышкыже луктын. Ончаш толшо-влак спектакль деч вара, верышт гыч кысел шогалын, кужу жап совым кыреныт. А вара ик йук дене каласеныт: «Марий-влак «Кай, кай Йыванлан» спектакльым мемнан дечат чаплын шынденыт!».

Театрын 1964—1965 ийласе сезоношто С. Чавайнын «Элнет» романже негызеш марий драматург Миклай Рыбаковын инсценировкажы почеш драмым икымше гана Марий театрын тун режиссёржо Сергей Иванов шында. Тунам режиссёрын йодмыж почеш спектакльлан музыкым композитор И. Молотов возен. Тиде спектаклят шке жапыштыже 10 ий наре сценыште ончыкталтын. Тунам Иван Молотов режиссёрлан каласен: «Элнет» спектакль оперым возаш кумылым шочыктен — тиде оперлык материал!» Тыге Иван Молотов оперым возаш тунгалеш. Тунам

тудо оперлан либреттым возаш поэт Семен Николаевым йодын. Тылеч вара Семен Васильевич шуко гана театрыш тиде спектакльым ончаш коштын, композитор йолташыжын йодмыжым шукташ уло кумылын келшен. Оперын либреттыжым ончыч театрыштат, Писатель ушемыштат, а музыкажым Композитор ушемыштат ончен лектыныт. Икманаш, чыланат у оперым пеш чот вученыт.

«Элнет» оперын премьерже тунам кугу пайремыш савырнен. Вет тудо КПСС-ын XXIV съездше вашеш 1971 ий 26 мартыште ончыкталтын. Оперын премьерышкыже тунам РСФСР Культур министерстве гыч, музыкальный критик, журналист-влак, Кугу театрын актрисыже Белла Руденко, Озанысе консерваторий гыч И. Молотовын педагогшо-влак Н.Г. Жиганов ден А.С. Леман, мемнан республикысе вуйлатыше-влак да шуко моло уна погыненыт.

1969 ийыште режиссер Сергей Иванович драматург Арсий Волковын «Алдиар» исторический драмыж негызеш спектакльым шындаш ямдылалтеш. Драмаште С. Разин жапысе кучедалмаш годым сарзе отрядлаште марий-влакынат кучедалмышт ончыкталтеш. Спектаклыште тун геройын рольжым — Алдиарым — кугу талантан артист Степан Иванович Кузьминых пеш чаплын модын. Тиде спектаклыште тыгак театрын уста артистше-влак — Г. Пушкин, Г. Иванова-Ямаева, В. Бурлаков, И. Никитин ойыртемалтыныт. Спектакль тунам Марий театрын 50 ияш юбилежылан пӧлеклалтын.

Ме палена, С.И. Иванов шке жапыштыже «Акпатыр», «Элнет» спектакль-влакым шынден. Жап эртымек, нине произведений-влак негызеш ындыжым режиссёр шкеак марий искусствышто тыгак луман «Акпатыр» ден «Элнет» оперыштым шочыктен. Теве ынде Сергей Ивановичын 30 ий утла ончыч шындыме «Алдиар» спектакльже кумшо у оперым шочыкташ корным почын. Ты гана «Алдиар» оперым кугу талантан марий удырамаш композитор Элина Архипова возен. Тиде оперым 2001 ий 4 февралыште режиссёр-постановщик Олег Иркабаев Эрик Сапаев лумеш Марий кугыжаныш опер да балет театрын сценыштыже шынден. Тиде оперым шочыкташ либреттым поэт Гани Гадиатов возен, куштымашым балетмейстер Славик Асмаев шынден, оркестрым дирижёр-постановщик Гавриил Таныгин вӱден. Оперыште Алдиарын партийжым Марий Эл Республикын калык артистше Вячеслав Созонов пеш устан мурен.

Драматург Арсий Волков тун режиссёр С.И. Ивановын пашажым пеш кукшын аклен: «С.И. Иванов, театрыш толмекше, дипломный пашаж гыч тунгалын, самырык драматург-влакым кушташ, нуным театр деке лишемдаш тыршен. А. Михайловын, М. Рыбаковын, К. Коршуновын, П. Эсенейын, А. Асаевын, В. Ивановын да Ялмарий Йыванын пьесышт первый гана театр сценыште тудын годым шындалтыныт...». Тун режиссёр театрын репертуаржым иза-шольо калык-влакын произведенийышт денат пойдарен. Мутлан, Имре Шаркадин «Йомдарыме пиал» драмыжым сайын шындымылан Венгр Республикын культур да просвещения министрствыже Марий драмтеатрым да тудын тун режиссёржым шортньо медаль дене наградитлен. Элыштына эртарыме фестиваль ден смотрлаште «Йомдарыме пиалым», «Булычев Йогорым», «Вувер удырым», «Саликам» да моло спектакльымат Диплом да Почёт грамотла дене аклыме. Режиссёр Марий театрын сценыштыже 50 утла спектакльым шынден, тыгак коло наре радиоспектакльым ямдылен, 30 утла концерт программыжым Йошкар-Олаште, Москошто, Угарамныште, Шупашкарыште, Саранскыште, Озаныште, Петрозаводскышто, Таллинныште да Баку олалаште зритель куанен ончен...

С. Иванов (пурла тўрыштө) Йошкар-Олаш толишо уна-влак коклаште

Сергей Иванов шкежат тале артист, сценыште ятыр образым онайын почын пуэн: «Корнывожышто» Петян, «Мүкшотарыште» Мичийын, «Илыше вұдыштө» профессорын, «Саликаште» Полатовын, «Айвикаште» Атавайын, «Ешыште» Огородниковын да молынат рольыштым модын. Марий йылмыш кусарыме кинофильмлаште 150 рольым йўканден. Сергей Иванович мер пашаланат шуко вийым пуэн. Тудо ятыр гана Йошкар-Ола горсоветын депутатшылан да ВТО марий отделенийын председателъжылан сайлалтын.

С.И. Ивановын творческий пашажым иктешлен, вик каласыман: тынар у авторым шке йырже чумырен моштышо, шуко онай спектакльым шындыше режиссёрым марий театрыште тымарте ужалтын огыл. Тудын мастарлыкше самырык режиссёр-влаклан тачат пример лийын кодеш.

1982—1998 ийлаште Сергей Иванович И.С. Палантай лүмеш Йошкар-Оласе музыкальный училищын директоржо семын моткоч поро пашам шуктен шоген. 1990 ийыште тыгай шонымаш шочын — Музыкальный училищыште ончыкылык Курыкмари́й драмтеатрлан лүмын артист-влакым ямдылаш актёрский отделенийым почаш. Тыге тиде отделенийыш 20 наре тунемшым налыныт. Наставник лияш С.И. Ивановлан ўшаненыт. Ончыкылык курыкмари́й актёр-влак режиссёр Сергей Ивановын вуйлатымыш почеш у театрын сценыштыже ончыкташ кум диплом спектакльым ямдыленыт. Самырык артист-влакын нине спектаклышт Курыкмари́й театрын икымше репертуарышкыже пурат. 1994 ий 4 декабрьыште Козьмодемьянск оласе Я. Эшпай лүмеш культур полатыште профессиональный Курыкмари́й драмтеатр торжественно почылтеш. Тиде пайремыш тунам Марий Элын Президентше В.М. Зотин, Республикын Кугыжаныш секретарьже Н.Ф. Рыбаков, И.С. Палантай лүмеш музыкальный училищын директоржо С.И. Иванов да моло официальный уна миеныт. Театрын сценыштыже тунам историйыште икымше гана верысе драматург Евграф Поствай-

кинын пьесыж негызеш курыкмари йылме дене шындыме «Тўр вады» спектакльым калык куанен ончен.

С.И. Иванов эше драматург семынат калыклан палыме. Тудын возымо пьесыже-влак негызеш «Юл воктене», «Ольош», «Шергаш» драме-влакым театр сценыште калык шуко гана куанен ончен. Марий театрын ончычсо тўн режиссёржо Сергей Иванович Ивановлан театр пашам вияндымаште шуко вийжым, мастарлыкшым пуымыжлан мланде марте вуйнам савена, кугу таум каласена! Тиде кечылаште кугу режиссёрна шкенжын 90 ияш юбилейжым пайремла. Сергей Ивановичын чапле юбилейже марий калыкынат кугу пайремже. Ме ончыкыжат шерге, кугун пагалыме, аклыме режиссёрна — Сергей Ивановичлан — сай тазалыкым, кужу ўмырым тыланена!

Театр пашаште кугу кўкшытыш шумыжлан тудлан Марий АССР (1963) да РСФСР (1969) искусствын сулло деятельже чаплўмым пуымо. 1973 ийыште Азербайджаныште Россий литератур да искусство кече-влакым эртарымаште кугун тыршымыжлан Азербайджан ССР Верховный Совет Президиумын Чап грамотыж дене палемдыме. А тений, 9 Май тылзын, Сергей Ивановичлан саламлымашан пеш куанле кок серыш толын: иктыже Москва Кремль гыч — тудым Российын Президентше В.В. Путин Кугу Сенымашлан 75 темме юбилей дене шокшын саламлен да кугун пагален кидпалыжым пыштен. Весыже — Марий Эл Республикын Вуйлатышыже А.А. Евстифеев деч, тудат Сенымашлан 75 ий темме юбилей дене шокшын саламлен, режиссёрлан сай тазалыкым, тыныслыкым, пиалым тыланен да пагален кидпалыж дене пенгыдемден.

